

Söderbaumska skolan i Faluns kommun
soderbaumska.skolan@pysslingen.se

Rektor Maria Hag
maria.hag@pysslingen.se

Återkoppling

efter kvalitetsgranskning av sex- och samlevnadsundervisning
på Söderbaumska skolan

Inledning

I denna skriftliga återkoppling presenteras de enkätresultat och utvecklingsområden som Skolinspektionen bedömer är relevanta för Söderbaumska skolans arbete med sex- och samlevnadsundervisningen. Denna återkoppling syftar till att vara ett stöd för hur skolan kan utveckla sitt arbete vad gäller rektorns styrning och undervisningens genomförande.

Ett flertal bestämmelser i skollagen relaterar till sex- och samlevnadsundervisningen, till exempel syftet med utbildningen (1 kap. 4 § och 5 §), ledningen av utbildning (2 kap. 9 §), reglerna om systematiskt kvalitetsarbete (4 kap.), kompetensutvecklingsbestämmelsen (2 kap. 34 §) och elevhälsans förebyggande och hälsofrämjande arbete (2 kap. 25 §). Dessutom har rektorn enligt läroplanerna ett särskilt ansvar för sex och samlevnad som ämnesövergripande kunskapsområde (SKOLFS 2010:37, avsnitt 2.8).

Återkopplingen grundar sig på en webbenkät till rektor och lärare samt ett verksamhetsbesök där Skolinspektionen genomförde dokumentstudier och intervjuer med rektor, lärare, elevhälsans personal och elever i årskurs 5-6 och 8-9. Intervjuerna genomfördes 13-14 september 2017 av utredarna Anette Hamerslag och Marita Bergman.

Fakta om Söderbaumska skolan

Söderbaumska skolan är en F-9 grundskola som är belägen i Falu kommun. Huvudman är Pysslingen skolor, med organisationsnummer 5560354309. Skolan startade år 1994 och har en kulturprofil som bland annat resulterar i dramaproduktioner. Det går ett 50-tal elever i varje klass, men eleverna delas in i olika grupper beroende på ämne och arbetsområde. Både rektor och biträdande rektor tillträdde sina tjänster för drygt ett år sedan. Elevhälsans personal består av en skolläkare, en skolsköterska, 3,6 speciallärare, en nyanställd kurator på 40 procent samt en psykolog som anlitas till 15-20 procent på konsultbasis. I elevhälsoteamet ingår även rektor och biträdande rektor.

Enkätresultat

Nedan sammanfattas Söderbaumska skolans enkätresultat och jämförs med resultaten från den bredare kartläggningen av sex- och samlevnadsundervisningen på 450 slumpmässigt utvalda grundskolor, grundsärskolor, gymnasieskolor och gymnasiesärskolor.

På Söderbaumska skolan	Kartläggningens resultat
dokumenterar skolan sitt arbete med sex- och samlevnadsundervisningen	42 % anger detta
har skolan inte kartlagt vem som gör vad i sex- och samlevnadsundervisningen	36 % kartlägger
har skolan inte satt upp mål för arbetet med sex- och samlevnadsundervisningen	25 % sätter upp mål
används elevhälsan i planering av sex- och samlevnadsundervisningen	59 % anger detta
används elevhälsan i genomförande av specifika sex- och samlevnadslektioner	45 % anger detta
används elevhälsan inte i lärarnas kompetensförsörjning kring sex och samlevnad	45 % använder
bedömer 13 % av lärarna att avsatt tid för samverkan räcker i hög utsträckning	24 % anger detta
samtalar 77 % av lärarna med andra lärare om erfarenheter av sex- och samlevnadsundervisningen	62 % anger detta
har lärarnas kompetens inom sex och samlevnad inte följts upp	22 % har följt upp
har lärarna inte erbjudits kompetensutveckling inom sex och samlevnad	39 % har erbjudit
anger rektorn att skolan inte har lärare som är utbildade i hbtq-frågor	58 % har lärare
arbetar 45 % av lärarna med hbtq-frågor i sitt/sina ämnen	36 % anger detta
låter 32 % av lärarna eleverna påverka sex och samlevnads innehåll i hög utsträckning	35 % anger detta
låter 42 % av lärarna eleverna påverka sex och samlevnads arbetsmetoder i hög utsträckning	27 % anger detta
låter 48 % av lärarna eleverna tycka till om sex- och samlevnadsundervisningen i hög utsträckning	45 % anger detta
bedömer rektorn att sex- och samlevnadsundervisningens kvalitet på denna skola är hög	51 % anger detta
bedömer 77 % av lärarna att sex- och samlevnadsundervisningens kvalitet är hög	52 % anger detta
Resultaten i tabellen baseras på svar från 300 skolor av 450 slumpmässigt utvalda skolor (67 %) när det gäller rektorsenkäten och svar från 3982 lärare av 8084 registrerade lärare (49 %). Resultaten för Söderbaumska skolan baseras på svar från rektorn i rektorsenkäten och svar från 31 av 42 registrerade lärare (74 %) i lärarenkäten.	

Söderbaumska skolans arbete med sex- och samlevnadsundervisning

Rektorns ansvar för att skolans sex- och samlevnadsundervisning är av god kvalitet

Det framkommer av intervjuer med rektor att det inte finns någon övergripande plan för sex- och samlevnadsundervisningen på skolan. Däremot innehåller skolans likabehandlingsplan en översikt över skyddsfaktorer som eleverna ska möta i skolan. Exempel på skyddsfaktorer är positiva sociala relationer i elevgruppen, möjlighet att lyckas inför andra på ett positivt sätt samt att individen har tillgång till goda förebilder, elever och vuxna. Det finns också direktiv från skolledningen att alla lärare ska göra pedagogiska planeringar och en mall för hur planeringarna ska dokumenteras. Bland annat ska de ta hänsyn till skyddsfaktorerna, något som lärare uttrycker har stärkt sex- och samlevnadsundervisningen. Rektor uppger att insamling av lärarnas planeringar är ett utvecklingsområde och att efter pågående övergång till nytt dokumentationssystem ska planeringarna vara mer lättåtkomliga för såväl lärare som rektor. De exempel på pedagogiska planeringar för undervisning i sex och samlevnad som skickades in till Skolinspektionen inför skolbesöket berör i första hand biologiämnet. Arbetet med skyddsfaktorerna följs upp av skolledningen genom elevenkäter, men sex- och samlevnadsundervisningen utvärderas inte på skolnivå, utan det varierar mellan lärare och arbetslag i vilken omfattning detta görs.

Det framgår av intervjuer med rektor, lärare och elevhälsans personal att rektorn inte systematiskt följer upp personalens kompetens för att undervisa om sex och samlevnad.

Rektorn uppger att den grundläggande kompetensen för att undervisa om sex och samlevnad finns hos såväl lärare som elevhälsa. Lärare uppger dock att det är svårt att undervisa om exempelvis sexuella övergrepp och religion med koppling till jämställdhet. De betonar att man aldrig blir fullärd och beskriver att ansvaret ligger på respektive lärare att följa utvecklingen i samhälle och forskning.

Det finns tider avsatta för samplanering för arbetslagen, men det framkommer av intervjuer med rektor, lärare och elevhälsa att tiden hittills inte har använts för samverkan kring sex- och samlevnadsundervisningen. Däremot beskriver lärarna som undervisar i årskurs 7-9 att de arbetat med erfarenhetsutbyte genom att besöka varandras klassrum. En lärare ger exempel på hur ett sådant besök lett till reflektioner kring eget förhållningssätt och bemötande av elever när de tar upp frågor med koppling till sex och samlevnad. Det framgår av intervju med rektor att målet är att estetlärarna, som utgör ett nybildat lärarlag, ska kunna vara drivande i ämnesövergripande undervisning. Både elever, lärare, elevhälsans personal och rektor tar upp arbetet med gemensamma dramaproduktioner och arbeten utifrån en TV-serie om mobbning, "Morgans mission", som exempel på sex- och samlevnadsundervisning. Det framgår av intervjuer med lärare, elevhälsa och rektor att då sker samverkan mellan estetlärarna och andra lärare. Däremot är det inte ett uttalat syfte att dramaproduktionerna ska handla om sex- och samlevnadsundervisning, även om det ofta blir så när eleverna är med och bestämmer temat, åtminstone i årskurs 8.

Det framkommer av intervjuer med rektor och elevhälsans personal att elevhälsan inte har ett uttalat ansvar att bedriva sex- och samlevnadsundervisning i klassrummen. Även om det händer att de medverkar i undervisningen så genomför de främst insatser med enskilda elever. Rektorn uppger dock att den nyanställda kuratorn har börjat närvara i klassrummen. Skolsköterskan medverkar i klassrummen på eget initiativ när behov med koppling till bland annat sex- och samlevnadsundervisningen har identifierats via t.ex. hälsosamtalen. Elevhälsans personal berättar också att de medverkar två gånger per år då alla lärare samlas för aktuell elevgrupp och uppmärksammar positiva relationer, goda handlingar och önskvärda beteenden, med utgångspunkt i skyddsfaktorerna. Lärarna som undervisar i årskurs 4-6 uppger sig ha kunnat dra nytta av elevhälsans kompetenser med anknytning till sex och samlevnad. Lärarna som undervisar i årskurs 7-9 har däremot inte en bild av att elevhälsan skulle ha ett uttalat uppdrag att stötta lärarna i sex- och samlevnadsundervisningen. De upplever att elevhälsan redan har en hög belastning. Elever i årskurserna 7-9 uttrycker vid intervjuer ett behov av större tillgänglighet till skolsköterska och bokade möten med kurator. Gemensamt arbete mellan elevhälsan, estetlärarna och övriga lärare har inletts, med exempelvis planering av arbete i samband med Pride-veckan.

Elevernas möjligheter att utveckla kunskaper inom hela det område som ryms inom begreppet sex och samlevnad

Både lärare och delar av elevhälsans personal uttrycker att de inte tidigare uppmärksammat att bredden på sex- och samlevnadsundervisningen är så omfattande och att det finns centrala innehåll med anknytning till sex och samlevnad som berör fler än biologilärarna. De konstaterar samtidigt att de ändå integrerar sex- och samlevnadsfrågor i sin undervisning även om sex och samlevnad sällan lyfts som begrepp. Vidare lyfter lärarna att det i stor utsträckning handlar om att som lärare ha ett normkritiskt förhållningssätt. Intervjuer med lärare visar att inom biologin tas förutom pubertet, sexualitet och reproduktion även upp frågor som kopplar till identitet, relationer, kärlek och ansvar. Vidare ger lärare och elever exempel på sex- och samlevnadsundervisning med koppling till samhällskunskap, historia, religion, svenska och bild. Det finns inte planeringar som specifikt beskriver en progressionstanke för sex- och samlevnadsundervisningen, men undervisning i sex och samlevnad förekommer i varje årskurs, åtminstone inom biologiämnet. Både elever och lärare ger också exempel på enskilda dagar där sex- och samlevnadsfrågor står i fokus där skolan exempelvis uppmärksammar internationella kvinnodagen. Elever, lärare, elevhälsa och rektor betonar att skolan arbetar mycket med tidigare beskrivna dramaproduktioner där flera ämnen samverkar och vilka ibland på elevernas initiativ får en inriktning mot sex- och samlevnadsfrågor. Förra årets pjäs visade skillnader och mötet mellan familjer med feministisk kultur eller machokultur.

Både elever och lärare ger flera olika exempel på arbetssätt som använts i sex- och samlevnadsundervisningen, exempelvis att läsa böcker, se på film, söka information via internet och att fördjupa arbetet genom att skriva, göra olika former av dramaövningar samt diskutera enskilt, i par eller i grupp. Lärarna lyfter drama som en metod för att arbeta med bland annat identitet och relationer. Både lärare och elever beskriver samtal som ett vanligt och uppskattat arbetssätt kopplat till sex- och samlevnadsundervisningen. Ett exempel är elever som fick läsa texter där de inte visste om det handlade om en kille eller en tjej och sedan reflektera över sina tolkningar och vilka känslor som kom fram.

Av intervju med lärare och elevhälsans personal framgår det att skolans arbete med sex- och samlevnadsundervisningen balanserar riskerna och ett främjande perspektiv när det gäller sexualitet, identitet och relationer. Personalen betonar betydelsen av skolans estetiska inriktning för goda relationer och grupprocesser samt lyfter vikten av ett normkritiskt förhållningssätt. De uppger sig arbeta medvetet med att olikheter är något positivt och lärare lyfter vikten av att inte falla in i gamla könsroller och i fällan av att skapa ett "vi och dem" i undervisningen. De äldre eleverna uttrycker uppskattning för en lärare som "förklarar att det är viktigt att lära om könssjukdomar, men att vi också ska leva livet". Det framkommer av intervjuer med lärarna att eleverna inte brukar delas in efter könstillhörighet, men att det har hänt någon enstaka gång på elevernas förslag vid drama och idrott. Ett argument från eleverna handlade om trygghet i gruppen och efter uppföljning och reflektion konstaterades att uppdelningen inte längre behövdes.

Det framkommer av intervjuer med lärare och eleverna att eleverna får möjlighet att påverka sex- och samlevnadsundervisningens innehåll. När det gäller att fånga elevernas frågor i ämnet lyfter lärare som undervisar i årskurs 4-6 särskilt fram "trygghetstiden", ett tillfälle då lärarna dagligen träffar sina elever. Lärarna i årskurs 7-9 ger exempel på hur de efter att ha frågat eleverna har skapat "regnbågsdagen" med fokus på HTBQ. Eleverna i årskurs 4-6 säger dock att det kan vara pinsamt att ta upp frågor inom sex och samlevnad och eleverna i årskurs 7-9 anser att det finns skillnader mellan hur skickligt lärarna fångar upp elevernas frågor. De äldre eleverna berättar att de vid någon lektion fått se filmen "Sex på kartan" för att sedan skriva ner sina frågor på lappar som de lade i en låda. Sedan hade läraren läst upp dessa frågor och de fick välja vilka de skulle göra ett fördjupningsarbete kring, vilket ledde till skapande av en kärleksbok. Lärarna beskriver att eleverna blir tillfrågade om vad de tycker om undervisningen generellt och att planeringsmallen numera omfattar även elevinflytande. De yngre eleverna berättar att de fått utvärdera sex- och samlevnadsundervisningen specifikt.

Utvecklingsområden

I syfte att höja skolans kvalitet i sex- och samlevnadsundervisningen behöver ett utvecklingsarbete genomföras inom följande prioriterade områden:

- Rektor och lärare behöver påbörja den systematiska utvecklingen av sex- och samlevnadsundervisningen. Det innebär framtagandet av mål för arbetet med sex- och samlevnadsundervisningen, deras uppföljning och utvärdering samt utveckling av sex- och samlevnadsundervisningen utifrån utvärderingens resultat.
- Rektorn behöver följa upp att personalen har den kompetens och erbjuds möjligheter till den kompetensutveckling som krävs för att undervisa om sex och samlevnad.

Utifrån vad som har framkommit i granskningen av Söderbaumska skolans arbete med sex- och samlevnadsundervisningen kommer Skolinspektionen att genomföra en uppföljning av hur skolan utvecklar sitt arbete med sex- och samlevnadsundervisningen.

Huvudmannen ska senast **27 april 2018** skriftligt redovisa till Skolinspektionen såväl planerade som faktiskt vidtagna åtgärder för att förbättra de områden som Skolinspektionen identifierat som utvecklingsområden.

Redogörelsen skickas via e-post, till [kvalitetsgranskningarsthlm@skolinspektionen.se](mailto: kvalitetsgranskningarsthlm@skolinspektionen.se). Hänvisa till Skolinspektionens diarienummer för granskningen (Dnr 400-2016:11445) i de handlingar som sänds in.

Information om granskningen

Skolinspektionen genomför under hösten 2017 en kvalitetsgranskning av sex- och samlevnadsundervisningen i grundskolan, grundsärskolan, gymnasieskolan och gymnasiesärskolan. Syftet med granskningen är att undersöka om elever får en undervisning i sex och samlevnad av god kvalitet. För att ta ställning till det undersöker granskningen dels hur rektor genom sin styrning skapar förutsättningar för en god undervisning i sex och samlevnad, dels sex- och samlevnadsundervisningens innehåll och genomförande.

Kvalitetsgranskningen kombinerar en bredare kartläggning i form av en enkätstudie av 450 skolor med en närmare granskning av 28 skolor inom aktuella skolformer. Granskningens slutrapport kommer att publiceras våren 2018.

I bedömningen har även Marita Bergman deltagit.

På Skolinspektionens vägnar

Gabriel Brandström

Enhetschef

Anette Hamerslag

Utredare